

УДК 377. 3.046 (043.5)

*Лузан Петро Григорович,
з.н.с. лабораторії науково-методичного супроводу
підготовки фахівців у коледжах і технікумах
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ*

*Мося Ірина Анатоліївна,
м.н.с. лабораторії науково-методичного супроводу
підготовки фахівців у коледжах і технікумах
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ*

*Колісник Надія Володимирівна,
н.с. лабораторії науково-методичного супроводу
підготовки фахівців у коледжах і технікумах
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ*

САМООСВІТНЯ КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті на основі методів факторного аналізу обґрунтовуються основні педагогічні умови цілеспрямованого розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх молодших спеціалістів. Наголошується, що самоосвітня компетентність студента є інтегративною властивістю особистості. Визначено, що в структурі феномену варто виокремлювати мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний, організаційний та особистісно-рефлексивний.*

Зміст цих складників є тим підґрунтям, на основі якого методом пілотажного дослідження визначено комплекс факторів досліджуваного процесу. Засобами аналізу причинно наслідкових зв'язків сформульовано педагогічні умови забезпечення яких сприяє трансформації вказаних чинників в дієві обставини розвитку самоосвітніх здатностей студентів. На основі експертної оцінки встановлено вагомість досліджуваних умов в межах кожної з визначених груп (змістово-організаційні, інструментально-технологічні, соціально-педагогічні, спонукально-мотиваційні, особистісно-психологічні). Єдність думок експертів обраховувалась за допомогою коефіцієнта конкордації і була в межах від 0,63 до 0,71, що свідчить про узгодженість результатів ранжування умов. Запропонований механізм експертного оцінювання основних детермінант розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх молодших спеціалістів дозволив визначити такі провідні обставини розвитку досліджуваної інтегративної властивості: впровадження в освітній процес індивідуальних навчально-дослідних завдань; домінування в системі форм навчання занять проблемно-пошукового характеру; активізація позааудиторної інтелектуальної діяльності студентів; застосування методів об'єктивного контролю компетентісно орієнтованої підготовки майбутніх молодших спеціалістів; використання у педагогічній практиці евристичних методів розвитку інтелектуальних здібностей студентів. Зазначено, що перспективи подальших досліджень будуть пов'язані з розробленням методичної системи розвитку феномену.

***Ключові слова:** самоосвітня компетентність, педагогічні умови, фактори, студент, молодший спеціаліст, здатність, компонент.*

Постановка проблеми.

Сьогодні у світовій економіці продовжують інтенсивно зростати нові тенденції розвитку, які все більше впливають на економічні процеси в кожній країні. Насамперед, це виявляється в глобалізації (розширенні й поглибленні міжнародних зв'язків у виробничій сфері, в галузі інвестицій), лібералізації (національні економіки стають відкритими, доступними для міжнародного руху фінансів, товарів, послуг) економічної діяльності, регіоналізації (формування міждержавних об'єднань – зон вільної торгівлі, спільних ринків та ін.) та інформатизації (широке використання ІТ-технологій, мережі Інтернет у сучасній науці, культурі, освіті, економіці тощо) світової економіки [7].

Викладені вище трансформаційні виклики спричиняють кардинальні зміни і в системі професійної освіти, зокрема фахової передвищої: якість підготовки молодших спеціалістів-випускників має, певним чином, не лише враховувати нинішній рівень розвитку виробничих технологій, а й базуватися на принципах випереджувального навчання.

Цілком очевидно, що вказані позиції мають бути враховані у змісті стандартів освіти як основні інструменти забезпечення якості надання освітніх послуг. Проте варто пам'ятати, що студенти мають оволодіти компетентностями, що задекларовані сучасними освітніми стандартами, завдяки сформованим у власній навчальній діяльності пізнавальним можливостям. І, що не менш важливо, продовжувати оволодівати новітніми професійними знаннями, інноваційними технологічними методами, прийомами, засобами в самоосвітній діяльності.

Натомість аналіз практики переконує про існування певної суперечності між рівнем пізнавальних умінь, навичок, самоосвітніх здатностей майбутнього молодшого спеціаліста та складністю нормативного змісту освіти, новими проблемними пізнавальними завданнями, висунутими не лише навчальними програмами дисциплін, але й самим студентом. Зазначене протиріччя підкреслює актуальність проблеми розвитку самоосвітньої компетентності студентів закладів фахової передвищої освіти та зумовлює необхідність пошуку

відповіді на запитання: які педагогічні умови слід забезпечити в освітньому процесі, щоб задіяти студентів до продуктивної самоосвітньої діяльності, сформувати у них позитивну мотивацію, уміння й навички постійного самовдосконалення та саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теренах українського науково-педагогічного простору проблема компетентнісного підходу в освіті висвітлювалася в роботах Н. Бібік, С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Коваленко, В. Кременя, Н. Ничкало, В. Лугового, Л. Лук'янової, В. Радкевич, О. Локшиної, О. Пометун, С. Сисоєвої, В. Ягупова та ін. Наукові аспекти формування самоосвітньої компетентності досліджували такі вчені, як: Н. Бухлова, М. Кузьміна, Н. Кубракова, С. Мельник, П. Осипов, Н. Половнікова, В. Скарць та ін.

Визначено, що самоосвітню компетентність слід розглядати як фактор соціальної конкурентоспроможності випускника, оскільки вона дозволяє одержати якісну освіту, опанувати професією, досягти необхідної кваліфікації, при необхідності перемінити спеціальність. Проте у педагогічній науці недостатньо розробленими лишаються положення про педагогічні умови розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх молодших спеціалістів у закладах фахової передвищої освіти.

З огляду на це, **метою статті** є обґрунтування педагогічних умов цілеспрямованого розвитку самоосвітньої компетентності студентів закладів фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні підтверджує думку науковців про те, що «навчальні заклади не в змозі забезпечити своїх випускників обсягом знань, достатніх не тільки на всю подальшу професійну діяльність, а й необхідних для розв'язання різних життєвих ситуацій. Крім того, інтенсивне зростання інформації та її постійне оновлення, яке відбувається кожні 5-10 років, вимагає поновлювати знання, щоб відповідати зростим соціально-економічним вимогам. Отже, сучасні реалії спонукають до постійного навчання, перенавчання або підвищення кваліфікації» [6].

Сучасна компетентнісно орієнтована освіта передбачає застосування стандартів четвертого покоління, розроблених на компетентнісній основі. Саме стандартизація фахової передвищої освіти має створити максимальну варіативність змісту для того, щоб оперативно врахувати зміну пріоритетів на ринку праці, що нині інтенсивно розвивається. Як справедливо вказує Д. Чернілевський [6, с. 59], цілі стандартизації вищої професійної освіти сьогодні задекларовано досить високі, зокрема:

- встановити базовий рівень, що забезпечує отримання і продовження професійної освіти, необхідні рівні кваліфікації, розвитку особистості, нижче за які не може бути атестація фахівця-професіонала;
- підвищити якість професійної підготовки фахівців шляхом розширення професійного профілю, оволодіння інтегрованою групою професій, універсалізації змісту освіти, впровадження прогресивних систем навчання, автоматизованих систем контролю за ефективністю діяльності навчальних закладів і органів управління;
- забезпечити конвертованість вищої професійної освіти всередині держави та за її межами для безперешкодної участі у міжнародному ринку праці.

Узагальнюючи висвітлені позиції, доходимо висновку, що компетентнісний підхід, спрямований на досягнення освітніх результатів, є продуктивною, визнаною у світовому просторі освітньою методологією, а компетентність – новою одиницею виміру освіченості людини, де увага акцентується на результатах навчання, на здатності особистості діяти в різних нестандартних ситуаціях, творчо застосовуючи набуті знання, уміння, навички. З позицій компетентнісного підходу, основним безпосереднім результатом освітньої діяльності є формування компетентностей особистості, однією з яких є самоосвітня.

І ще одне важливе положення. Оскільки компетентнісний підхід орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного освітнього результату, важливо розробити валідні методики об'єктивного контролю (і

самоконтролю) навчальних досягнень тих, хто навчається. Самостійна розумова праця, самовиховання, самоосвіта заслуговують на першочергову увагу вже тому, що тут закладена активна, продуктивна роль того, хто навчається. Підкреслимо, що «само» – значить: працюю сам.

Відома дослідниця проблем самоосвіти Н. Бухлова пропонує розглядати самоосвітню діяльність як сукупність декількох «само» [1]:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність власних якостей;
- самовизначення – вміння вибрати своє місце в житті, в суспільстві, усвідомити свої інтереси;
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність;
- самореалізація – реалізація особистістю власних можливостей;
- самокритичність – вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;
- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;
- саморозвиток – результат самоосвіти.

Не зайве вказати, що саме шляхом досконалої організації самоосвітньої діяльності постійно розвивається професійна майстерність майбутнього молодшого спеціаліста.

Натомість аналіз освітнього процесу низки технікумів і коледжів (Глухівського професійно-педагогічного коледжу ГНПУ імені Олександра Довженка, Ржищівського будівельного технікуму, Катюжанського вищого професійного училища, Первомайського політехнічного коледжу Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова) свідчить, що поки що педагогічні працівники недостатньо уваги приділяють створенню сприятливих педагогічних умов для ефективного самовиховання, саморозвитку студентів, їх продуктивної самоосвіти.

На основі аналізу підходів учених до характеристик самоосвітньої діяльності та результатів власного наукового пошуку виокремлюємо такі змістові складові цієї ключової компетентності:

- уміння навчально-пізнавальної діяльності (загально навчальні уміння), універсальні здібності самостійного отримання, здобування та використання знань, умінь, навичок;
- уміння використовувати ІТ-технології, користуватися мережею Інтернет у навчальних (самоосвітніх) цілях;
- уміння розв'язувати різноманітні проблеми на основі самостійно отриманих знань, інтелектуальних умінь та навичок;
- бібліотечно-бібліографічні уміння (організація читання, апарат книжки, довідково-бібліографічний апарат, записи тощо);
- спрямованість на постійний саморух, саморозвиток, уміння переборювати труднощі, невпевненість;
- уміння письмово висловлювати власну точку зору;
- відповідальність за організацію власної самоосвіти;
- постійний самоаналіз та самоконтроль за самоосвітньою діяльністю;
- уміння коригувати, вдосконалювати власні результати, отримані під час самоосвіти: здатність перевіряти правильність та міцність самостійного засвоєння теорій, практичних умінь, правильність результатів розв'язання задач;
- адекватне оцінювання значення здобутих знань у власній діяльності, рефлексія;
- представлення, обґрунтування та захист результату, отриманого в процесі самоосвіти;
- уміння співпрацювати з оточуючими людьми на основі діалогу, здобувати знання шляхом колективної діяльності, прийняття рішення на основі співробітництва, толерантне ставлення до опозиційної точки зору;

- сформованість інформаційної культури як уміння орієнтуватися в інформаційних потоках: відбирати, обробляти, зберігати та продуктивно використовувати інформацію;
- гнучкість застосування самостійно здобутих знань, умінь, навичок в умовах швидких змін, знаходження нестандартних нових рішень;
- вміння розробляти та виконувати програми самоосвіти з урахуванням власних потреб і потреб суспільства, планувати свою діяльність (ставити мету, визначати завдання та терміни роботи);
- критичне ставлення до будь-якої отриманої інформації, вироблення власної позиції в процесі отримання знань;
- упорядкування власних знань, знаходження зв'язків між ними, виявлення певних прогалин;
- розуміння власних потреб на підставі самоаналізу, самопізнання сильних та слабких сторін своєї діяльності;
- уміння вибудовувати персональну життєву стратегію, проектувати власну кар'єру;
- мовленнєвий і мовний розвиток, оволодіння культурою рідної мови; уміння користуватися монологічною (стисле повідомлення, розповідь, опис, характеристика тощо) та діалогічною (діалог етикетного характеру, діалог-розпитування, діалог-обмін думками, повідомленнями) формами мовлення, оволодіння ораторською майстерністю;
- тісна єдність інтелектуального розвитку з різнобічним формуванням особистості, здатність справлятися із протиріччями й невизначеностями свого життєвого досвіду;
- сформованість наочно-дієвого, наочно-образного та логічного мислення, ґрунтовне володіння логічними інтелектуальними уміннями порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, систематизації, узагальнення тощо.

Нашими дослідженнями конкретизовано, що самоосвітня компетентність студента – це інтегративна властивість особистості, яка характеризується

наявністю пізнавальних мотивів, продуктивних самоосвітніх знань, умінь і навичок, досвіду самоосвітньої діяльності, цінностей, що зумовлюють готовність і здатність майбутнього молодшого спеціаліста ефективно здійснювати самоосвітню діяльність.

Результати аналізу змістових складових феномена, існуючих практик організації самоосвітньої діяльності студентів закладів фахової передвищої освіти переконують, що в структурі самоосвітньої компетентності маємо виокремити такі взаємозалежні та взаємообумовлені компоненти: мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний, організаційний та особистісно-рефлексивний.

Зміст *мотиваційно-ціннісного* компонента передбачає сформованість ціннісних орієнтацій особистості щодо оволодіння сучасними знаннями, пристрасного бажання виконати навчальне завдання, наявність потреби студента у систематичній навчально-пізнавальній діяльності, розвинуті пізнавальні мотиви, уміння цілепокладання, настанову на інтелектуальний саморозвиток, усвідомлення майбутнім молодшим спеціалістом самоосвіти як особистісно та суспільно значущої діяльності. Цей компонент виконує функцію стимулювання самоосвітньої діяльності студента.

Ефективно здійснювати самоосвіту і, відповідно, розвивати самоосвітню компетентність може студент, який володіє сукупністю способів і прийомів роботи з інформаційними джерелами та уміннями їх реалізувати безпосередньо в самоосвітній діяльності. *Практично-діяльнісний* компонент самоосвітньої компетентності передбачає добір відповідних видів і прийомів самостійної роботи (читання, спостереження, експеримент), володіння студентом «уміннями навчатися». У структурі самоосвітньої компетентності практично-діяльнісний компонент виконує технологічну, інструментальну функцію.

Ефективність самоосвіти студента прямо залежить від умінь планування, координації, самоуправління, самооцінювання результатів самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Ці здатності особистості в структурі самоосвітньої компетентності нами виділено як *організаційний* компонент.

Виконуючи організаційну функцію, цей складник передбачає: раціональне планування та проектування студентом власних дій; регламентацію часу на виконання навчальних завдань; вибір інформаційних джерел, оптимальних прийомів і форм самоосвіти; сформованість умінь раціональної організації робочого місця.

Особистісно-рефлексивний компонент слугує одним із провідних складників освітнього саморуху студента, він прямо пов'язаний з пізнавальною самостійністю, волевими та світоглядними якостями, ініціативністю, відповідальністю, науковим мисленням, натхненням особистості. Цей компонент відображає оцінне ставлення того, хто навчається, до перебігу й результатів самоосвітньої діяльності і передбачає: крім того, що майбутній молодший спеціаліст має володіти зазначеними особистісними якостями, він повинен вміти виявляти у власній самоосвітній діяльності позитивні та негативні моменти, порівнювати досягнуті результати з наміченими цілями й завданнями тощо.

Вартує вказати, що виділені в структурі самоосвітньої компетентності компоненти досить умовні, а їх обґрунтування спрямоване, насамперед, на розроблення цілісної методики формування цієї інтегративної властивості особистості. Але для виділення необхідних методів, форм, технологій цілеспрямованого розвитку самоосвітніх здатностей студентів необхідно, насамперед, визначити та обґрунтувати педагогічні умови.

Насамперед зазначимо, що у наявній психолого-педагогічній, енциклопедичній літературі немає єдності думок учених щодо сутності понять «фактор», «педагогічна умова». Не зупиняючись докладно на наведених трактуваннях цього поняття, все ж підкреслимо, що у нашому дослідженні під психолого-педагогічними факторами цілеспрямованого розвитку самоосвітньої компетентності розуміємо чинники, стимули, що мають потенційну здатність динамічно вплинути на перебіг процесу оволодіння студентами здатностями самоосвітньої діяльності. У свою чергу, у дослідженні педагогічну умову тлумачимо як обставину чи обстановку, яка сприяє формуванню чи розвитку

певного явища, процесу, якості особистості тощо; при забезпеченні педагогічних умов «фактори стають дієвими чинниками процесу...» [4, с. 56].

На першому етапі наукового пошуку засобами анкетного опитування педагогічних працівників досліджуваних закладів фахової передвищої освіти було визначено психолого-педагогічні фактори розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх молодших спеціалістів. У подальшому із запропонованої множини чинників було відібрано фактори, на які найчастіше вказували експерти, зокрема: *мотивація самоосвітньої діяльності студента; організація науково-дослідної роботи студентів; зміст самостійної роботи студентів; характер аудиторних занять; методи і прийоми навчання; позааудиторна інтелектуальна діяльність студентів; пізнавальні здібності студентів; навчально-методична література; контроль навчальних досягнень студентів; виховна робота зі студентами; професійна компетентність педагогічних працівників; система засобів навчання; зміст освіти (освітні програми, навчальні плани, робочі навчальні програми дисциплін); цілі, норми, мотиви спільної діяльності студентської групи; інформаційно-освітні ресурси, ІТ-технології; виховна діяльність куратора студентської групи; методична робота в технікумі, коледжі; зміст практичної підготовки студентів (навчальні і виробничі практики, лабораторно-практичні заняття); освітньо-виховне середовище технікуму, коледжу; досвід самоосвітньої діяльності студента; вольові, рефлексивні якості студентів; інтерактивні технології навчання; педагогічні вимоги; форми організації навчання; ділові, творчі якості студентів: самостійність, допитливість, пунктуальність, ретельність та ін.*

Не важко помітити, що визначені педагогічними працівниками детермінанти розвитку самоосвітньої компетентності фактично відображають усі структурні компоненти педагогічного процесу (цілі, зміст, методи, форми, засоби навчання, діяльність викладача (майстра, інструктора), діяльність студента, контроль освітніх результатів та ін.) [2], що певним чином підтверджує достовірність отриманих результатів. За способом впливу їх умовно можна поділити на п'ять груп, які подано на рис. 1.

Рис. 1. Групи психолого-педагогічних факторів розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх молодших спеціалістів

Перша група факторів (змістово-організаційні) стосуються, насамперед, змісту освіти та організації педагогічних впливів щодо його засвоєння, поглиблення студентами в самоосвітній діяльності; друга група факторів (інструментально-технологічні) спрямований на розвиток практично-діяльнісного компонента досліджуваної властивості особистості; третя група факторів (соціально-педагогічні) враховує, насамперед, впливи соціального оточення, виховних заходів, професіоналізму педагогічних працівників щодо цілеспрямованого розвитку самоосвітньої компетентності студентів; четверта група факторів (спонукально-мотиваційні) пов'язана зі стимулюванням студентів до активної самоосвітньої діяльності і спрямована на розвиток мотиваційно-ціннісного її компонента; п'ята група (особистісно-психологічні фактори) об'єднує чинники, що стосуються формування та розвитку комплексу особистісних якостей та враховують наявний досвід самоосвітньої діяльності особистості.

На основі індуктивного методу встановлення причинно-наслідкових зв'язків сформулюємо обставини, які вказаним факторам надають якості дієвості, перетворюють ці чинники в реальні причини формування досліджуваної властивості студентів. Наприклад, варто погодитися з тим, що спонукально-мотиваційний фактор «педагогічні вимоги» стає реальним стимулом розвитку самоосвітньої діяльності студента за таких умов: поставлені педагогічні вимоги щодо самостійної роботи студента мають обов'язково виконуватися; педагогічні вимоги щодо самостійної роботи студента мають планомірно і системно виводити його на вищі, творчі рівні навчально-пізнавальної діяльності; педагогічні вимоги щодо самостійної навчально-пізнавальної діяльності студента мають бути співмірними з його пізнавальними можливостями та ін.

Застосувавши стохастичний аналіз (методика дослідження причинно-наслідкових зв'язків, що передбачає імовірнісний – кореляційний зв'язок між фактором і результативним показником [5]) встановлюємо, що найбільшої «ваги» серед вказаних обставин має врахування пізнавальних можливостей

студента при висуванні педагогічних вимог: перші дві обставини враховуються й іншими факторами.

Зважаючи на це, педагогічну умову формуємо у такий спосіб: *співмірність педагогічних вимог щодо самостійного оволодіння змістом навчання й пізнавальними можливостями студентів.*

Таким чином, на основі методів факторного аналізу визначено такі педагогічні умови розвитку самоосвітньої компетентності студентів:

1. Відповідність змісту робочих навчальних програм дисциплін вимогам стандартів фахової передвищої освіти.

2. Спрямованість змісту освіти на розвиток самостійності студентів.

3. Неперервність та послідовність практичної підготовки у набутті студентами здатностей самостійного виконання практичних завдань.

4. Впровадження в освітній процес індивідуальних навчально-дослідних завдань.

5. Наявність методичних рекомендацій щодо розвитку самоосвітньої діяльності студентів.

6. Створення в закладі фахової передвищої освіти інформаційно-освітнього середовища як відкритої педагогічної системи.

7. Професійна підготовка молодших спеціалістів за моделями технології змішаного навчання (Blended Learning).

8. Комплексне використання засобів навчання в самостійному оволодінні студентами актуальною науково-технічною, екологічною, соціальною та ін. інформацією.

9. Поєднання в посібниках, підручниках репродуктивного і проблемного викладу навчального матеріалу.

10. Застосування інтерактивних технологій навчання при оволодінні студентами дисциплінами освітньої програми.

11. Домінування в системі форм навчання занять проблемно-пошукового характеру.

12. *Спрямованість педагогічної діяльності викладача на розвиток самоосвітніх умінь та навичок студентів.*

13. *Поєднання групових і індивідуальних форм роботи куратора групи щодо розвитку самосвідомості, умінь самовдосконалення майбутнього фахівця.*

14. *Функціонування виховної системи закладу фахової передвищої освіти на засадах положень особистісно-орієнтованого підходу.*

15. *Активізація позааудиторної інтелектуальної діяльності студентів.*

16. *Висока ціннісно-мотиваційна єдність студентської групи.*

17. *Поєднання аудиторних занять з регулярною і планомірною самостійною роботою студентів.*

18. *Застосування системи методів навчання, у яких пояснювально-ілюстративні, репродуктивні способи послідовно замінюються на продуктивні, творчі методи навчально-пізнавальної діяльності.*

19. *Застосування методів об'єктивного контролю компетентнісно орієнтованої підготовки майбутніх молодших спеціалістів.*

20. *Стимулювання самоосвітнього оволодіння студентами дисциплінами індивідуального навчального плану.*

21. *Співмірність педагогічних вимог щодо самостійного оволодіння змістом навчання й пізнавальними можливостями студентів.*

22. *Урахування інтелектуального особистісного досвіду при програмуванні самоосвітньої діяльності студентів.*

23. *Планування викладачем рефлексивних етапів при розв'язанні пізнавальних завдань студентами.*

24. *Використання у педагогічній практиці евристичних методів розвитку інтелектуальних здібностей студентів (метод спроб та помилок; метод психологічної активізації творчості; метод мозкової атаки; метод фокальних об'єктів; методи аналогій; метод контрольних питань; алгоритм вирішення винахідницьких задач тощо).*

25. Цілеспрямований розвиток у студентів ділових, творчих якостей (самостійність, відповідальність, допитливість, пунктуальність та ін.).

У зв'язку з тим, що кожна з наведених обставин має, як було вказано вище, різний вплив (різну кореляцію) на процеси розвитку самоосвітньої компетентності студентів, виникла необхідність встановлення (в межах виокремлених груп) домінантних, основних педагогічних умов. З цією метою було застосовано метод експертного оцінювання, за якого експерти (5 науково-педагогічних та педагогічних працівників) ранжували умови кожної з виділених груп за мірою їх впливу на розвиток самоосвітньої компетентності студентів (табл. 1). Умові, яка, на думку експерта, має найбільший вплив на розвиток самоосвітніх здатностей студента, надавався перший ранг; найменш впливовій умові (з даної групи умов) – останній. Зауважимо, що найменшу суму рангів має умова, яка, умовно кажучи, справляє найбільший вплив на розвиток досліджуваної властивості студентів; у свою чергу, «найслабша» умова має найбільшу суму рангів.

Ступінь узгодженості думок експертів визначалася за відомою методикою обрахування коефіцієнта конкордації τ . Нагадаємо, що коли думки експертів цілком співпадають, коефіцієнт конкордації дорівнює 1, при розходженні думок він дорівнює 0 [3].

Аналіз матриці (див. табл. 1) свідчить, що серед змістово-організаційних умов найменшу суму рангів експерти надали умові «Впровадження в освітній процес індивідуальних навчально-дослідних завдань». Прикметно, що умові «Спрямованість змісту освіти на розвиток самостійності студентів» експерти відвели друге за вагомістю місце – різниця в сумах рангів лише 2. У даному разі маємо вказати, що, на нашу думку, ці дві умови є вкрай важливими обставинами розвитку самоосвітньої компетентності студентів, що, у свою чергу, на користь достовірності отриманих результатів.

Таблиця 1

Матриця результатів ранжування експертами педагогічних умов розвитку самоосвітньої компетентності студентів

№ за/п	Педагогічні умови	Експерти					Сума рангів	Місце в групі
		№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5		
<i>Змістово-організаційні умови</i>								
1	Відповідність змісту робочих навчальних програм дисциплін вимогам стандартів	5	5	4	3	4	21	4
2	Спрямованість змісту освіти на розвиток самостійності студентів	1	3	2	2	1	9	2
3	Неперервність та послідовність практичної підготовки	4	4	5	4	5	22	5
4	Впровадження в освітній процес індивідуальних навчально-дослідних завдань	2	1	1	1	2	7	1
5	Наявність методичних рекомендацій щодо розвитку самоосвітньої діяльності студентів	3	2	3	5	3	16	3
<i>Інструментально-технологічні умови</i>								
6	Створення в закладі фахової передвищої освіти інформаційно-освітнього середовища	4	3	3	5	1	16	3
7	Професійна підготовка молодших спеціалістів за моделями технології змішаного навчання	5	6	5	4	4	24	5
8	Комплексне використання засобів навчання	6	5	6	6	6	29	6
9	Поєднання в посібниках, підручниках репродуктивного і проблемного викладу навчального матеріалу	3	4	4	3	5	19	4
10	Застосування інтерактивних технологій навчання	2	1	2	1	3	9	2
11	Домінування в системі форм навчання занять проблемно-площувкового характеру	1	2	1	2	2	8	1
<i>Соціально-педагогічні умови</i>								
12	Спрямованість педагогічної діяльності викладача на розвиток самоосвітніх умінь та навичок студентів	2	3	4	5	3	17	3
13	Поєднання групових і індивідуальних форм роботи куратора групи	4	5	3	3	4	19	4
14	Функціонування виховної системи закладу фахової передвищої освіти на засадах положень особистісно-орієнтованого підходу	5	4	5	4	5	23	5
15	Активізація позааудиторної інтелектуальної діяльності студентів	1	1	2	1	1	6	1
16	Висока ціннісно-мотиваційна єдність студентської групи	3	2	1	2	2	10	2
<i>Спонукально-мотиваційні умови</i>								
17	Поєднання аудиторних занять з регулярною і планомірною самостійною роботою студентів	3	3	3	2	1	12	3
18	Застосування системи методів навчання, у яких пояснювально-ілюстративні, репродуктивні способи послідовно замінюються продуктивними	2	1	2	3	3	11	2

Продовження табл. 1

19	Застосування методів об'єктивного контролю компетентнісно орієнтованої підготовки майбутніх молодших спеціалістів	1	2	1	1	2	7	1
20	Стимулювання самоосвітнього оволодіння студентами дисциплінами індивідуального навчального плану	4	5	4	5	4	22	4
21	Співмірність педагогічних вимог щодо самостійного оволодіння змістом навчання пізнавальним можливостям студентів	5	4	5	4	5	23	5
<i>Особистісно-психологічні умови</i>								
22	Урахування інтелектуального особистісного досвіду при програмуванні самоосвітньої діяльності студентів	4	4	4	4	4	20	4
23	Планування викладачем рефлексивних етапів при розв'язанні пізнавальних завдань студентами	3	2	1	3	3	12	3
24	Використання у педагогічній практиці евристичних методів розвитку інтелектуальних здібностей студентів	1	1	2	1	2	7	1
25	Цілеспрямований розвиток у студентів ділових, творчих якостей	2	3	3	2	1	11	2

Цілком очікувано для нас експерти серед інструментально-технологічних умов виділили *«Домінування в системі форм навчання занять проблемно-пошукового характеру»* як провідну педагогічну умову. Саме проблемні методи навчання (проблемний виклад, частково-пошуковий, дослідницький) спрямовані на розвиток самостійності, умінь розв'язувати проблеми, творчо підходити до вирішення навчально-професійних завдань.

Педагогічна умова *«Активізація позааудиторної інтелектуальної діяльності студентів»* серед 5 соціально-педагогічних умов справедливо посіла перше місце. Участь студентів у гуртковій роботі, різноманітних студіях, факультативах сприяє формуванню інтелектуальних здібностей, світоглядних якостей, розвиває здатності творчої самостійної діяльності.

Експерти переконані, і з цим варто погодитися, що застосування методів об'єктивного контролю компетентнісно орієнтованої підготовки майбутніх молодших спеціалістів є вкрай необхідним і важливим стимулом залучення їх до активної самоосвітньої діяльності. Серед решти детермінант спонукально-мотиваційної групи ця умова набрала найменшу суму рангів – 7.

Нарешті, також майже одностайно експерти визначилися з домінантною серед особистісно-психологічних умов, надавши перше місце умові *«Використання у педагогічній практиці евристичних методів розвитку інтелектуальних здібностей студентів»*. Саме евристичні методи (аналогія, інтуїція та ін.) продуктивно розвивають мислення, пам'ять, увагу, спостережливість, самостійність студентів засобами пізнавальних завдань, що не мають однозначного вирішення, залучають до самостійної пошукової діяльності, до оволодіння способами розв'язання проблем.

Не зупиняючись докладно на послідовності розрахунків коефіцієнта конкордації, зауважимо, що в усіх п'яти випадках (п'ять груп педагогічних умов) його величина була в задовільних для нас межах – від 0,63 до 0,71.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, враховуючи доробки науковців, власний досвід, результати факторного аналізу ми визначили такі основні педагогічні умови цілеспрямованого розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх молодших спеціалістів: впровадження в освітній процес індивідуальних навчально-дослідних завдань; домінування в системі форм навчання занять проблемно-пошукового характеру; активізація позааудиторної інтелектуальної діяльності студентів; застосування методів об'єктивного контролю компетентісно орієнтованої підготовки майбутніх молодших спеціалістів; використання у педагогічній практиці евристичних методів розвитку інтелектуальних здібностей студентів.

Перспективи подальшого наукового пошуку будуть спрямовані на обґрунтування та розробку методичної системи розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх молодших спеціалістів.

Література

1. Бухлова Н.В. Сутнісний зміст поняття «Самоосвітня компетентність» / Бухлова Н.В. // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2008. – №1 – С. 4.
2. Галузьяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. Педагогіка: навч. посіб. Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. 400 с.
3. Гласс Дж., Стенли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии. М.: Прогресс., 1976. 496 с.

4. Кручек В. А. Формування комунікативних вмінь студентів вищих аграрних навчальних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / Нац. агр. ун-т. К, 2003. 576 с.
5. Мітіна О.В. Факторний аналіз для психологів. - М.: "УМК", 2001. - 169 с.
6. Професійні стандарти: теорія і практика розроблення: колективна монографія / Педагогічна думка. [Електронний ресурс] / Л. І. Короткова, Г. І. Лук'яненко, Л. Б. Лук'янова, С. В. Мельник, І. М. Савченко. – Київ: 2011. 220 с.
7. Чернілевський Д. В. Педагогіка вищої школи: підручник. Вінниця: Видавництво університету «Україна», 2008. 408 с.

Literatura

1. Buxlova N.V. Sutnisny`j zmist ponyattya «Samoosvitnya kompetentnist`» / Buxlova N.V. // Naukova skarbny`cya osvity` Donechchy`ny`. – 2008. – #1 – S. 4.
2. Galuzyak V. M., Smetans`ky`j M. I., Shaxov V. I. Pedagogika: navch. posib. Vinny`cya : DP «Derzhavna kartografichna fabry`ka», 2007. 400 s.
3. Glass Dzh., Stenly` Dzh. Staty`sty`chesky`e metody v pedagogy`ke y` psy`xology`y`. M.: Progress., 1976. 496 s.
4. Kruchek V. A. Formuvannya komunikaty`vny`x vmin` studentiv vy`shhy`x agrarny`x navchal`ny`x zakladiv osvity` v procesi vy`vchennya psy`xologo-pedagogichny`x dy`scy`plin : dy`s. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. / Nacz. agr. un-t. K, 2003. 576 s.
5. Mitina O.V. Faktorny`j analiz dlya psy`xologiv. - M.: "UMK", 2001. - 169 s.
6. Profesijni standarty`: teoriya i prakty`ka rozroblennya: kolekty`vna monografiya / Pedagogichna dumka. [Elektronny`j resurs] / L. I. Korotkova, G. I. Luk'yanenko, L. B. Luk'yanova, S. V. Mel'ny`k, I. M. Savchenko. – Ky`yiv: 2011. 220 s.
7. Chernilevs`ky`j D. V. Pedagogika vy`shhoyi shkoly`: pidruchny`k. Vinny`cya: Vy`davny`cztvo universy`tetu «Ukrayina», 2008. 408 s.

САМООБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СТУДЕНТОВ КАК ФАКТОР КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ПРЕД ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Лузан Петр Григорьевич,

г.н.с. лаборатории научно-методического сопровождения подготовки специалистов в колледжах и техникумах Института профессионально-технического образования АПН Украины, г. Киев

Мося' Ирина Анатольевна,

м.н.с. лаборатории научно-методического сопровождения подготовки специалистов в колледжах и техникумах Института профессионально-технического образования АПН Украины, г. Киев

Колесник Надежда Владимировна,

н.с. лаборатории научно-методического сопровождения подготовки специалистов в колледжах и техникумах Института профессионально-технического образования АПН Украины, г. Киев

В статье на основе методов факторного анализа обосновываются основные педагогические условия целенаправленного развития самообразовательной компетентности будущих младших специалистов. Отмечается, что самообразовательная компетентность студента является интегративным свойством личности. Определено, что в структуре феномена стоит выделить мотивационно-ценностный, практически-деятельностный, организационный и личностно-рефлексивный компоненты.

Содержание этих составляющих является тем фундаментом, на основе которого методом пилотажного исследования определен комплекс факторов исследуемого процесса. Средствами анализа причинно следственных связей сформулированы педагогические условия, обеспечение которых способствует трансформации указанных факторов в действенные обстоятельства развития самообразовательной способности студентов. На основе экспертной оценки установлено значение исследуемых условий в пределах каждой из определенных групп (содержательно-организационные, инструментально-технологические, социально-педагогические, побудительно-мотивационные, личностно-психологические). Единство мнений экспертов исчислялась с помощью коэффициента конкордации и было в пределах от 0,63 до 0,71, что свидетельствует о согласованности результатов ранжирования условий. Предложенный механизм экспертной оценки основных детерминант развития самообразовательной компетентности будущих младших специалистов позволил определить такие ведущие обстоятельства развития исследуемого интегративного свойства: внедрение в образовательный процесс индивидуальных учебно-исследовательских задач; доминирование в системе форм обучения занятий проблемно-плосукового характера; активизация внеаудиторной интеллектуальной деятельности студентов; применение методов объективного контроля компетентно ориентированной подготовки будущих младших специалистов; использования в педагогической практике эвристических методов развития интеллектуальных способностей студентов. Отмечено, что перспективы дальнейших исследований будут связаны с разработкой методической системы развития феномена.

Ключевые слова: самообразовательная компетентность, педагогические условия, факторы, студент, младший специалист, способность компонент.

SELF-EDUCATIONAL COMPETENCY OF STUDENTS AS FACTOR OF QUALITY OF PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION

Petr Luzan

g.s.w. Laboratory of scientific and methodological support of training specialists in colleges and technical schools of the Institute of vocational and technical education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev

Irina Mosya'

y.s.w. Laboratory of scientific and methodological support of training specialists in colleges and technical schools of the Institute of vocational and technical education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev

Kolisnyk Nadia

n.s.w. Laboratory of scientific and methodological support of training specialists in colleges and technical schools of the Institute of vocational and technical education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev

In the article, based on the methods of factor analysis, the main pedagogical conditions of purposeful development of self-educational competence of future junior specialists are substantiated. It is emphasized that self-educational competence of the student is an integrative property of the individual. It is determined that in the structure of the phenomenon it is worthwhile to emphasize motivational-value, practical-activity, organizational and person-reflexive.

The content of these components is the basis on which the flight research method determines the complex of factors of the investigated process. The means of the analysis of the causal relationships of consequences formulate the pedagogical conditions of the provision of which contributes to the transformation of these factors into the effective circumstances of the development of students' self-educational abilities. On the basis of expert assessment, the importance of the studied conditions within each of the identified groups (content-organizational,

instrumental-technological, social-pedagogical, motivational, personality-psychological) is established. The unity of experts' opinions was calculated using the coefficient of concordance and ranged from 0.63 to 0.71, indicating the coherence of the ranking of conditions. The proposed mechanism of expert evaluation of the main determinants of the development of self-educational competence of future junior specialists has allowed to determine the following leading circumstances of the development of the investigated integrative property: the introduction of individual educational research tasks in the educational process; Dominance in the system of forms of studying occupations of problem-raschukogo nature; activization of non-auditable intellectual activity of students; application of methods of objective control of competently oriented training of future junior specialists; use in the pedagogical practice of heuristic methods of development of intellectual abilities of students. It is noted that the prospects for further research will be related to the development of a methodological system for the development of the phenomenon.

Key words: *self-educational competence, pedagogical conditions, factors, student, junior specialist, ability, component.*